

KLOKKEN LUIDDEN VOOR DIENTJE

*Een historisch verhaal, samengesteld uit originele brieven, geschreven tijdens de Russische Veldtocht in 1812 door de Nederlandse kolonel Frederik Hendrik Wagner.
Samensteller: drs. J. van Eyk*

Lieve Dientje....

Onder de vele curiosa, welke het Legermuseum te Leiden in zijn bezit heeft, bevindt zich een map met een groot aantal originele brieven van Frederik Hendrik Wagner uit de jaren 1793 tot 1812.

Bij de correspondentie bevinden zich diverse documenten, o.m. uit het archief van het Franse Ministerie van Oorlog, waaruit blijkt dat hij geboren werd te Oosterhout op 4 november 1770 en overleed op 27 maart 1813 te Witebsk in Rusland tengevolge van blessures welke hij opliep tijdens de Russische Veldtocht van Napoleon.

Frederik Hendrik Wagner was beroepsmilitair. In 1792 was hij cadet bij het Hollandse regiment infanterie van de *Graaf van Wartensleben*, in 1795 wordt hij luitenant bij het 1e Bataljon Jagers, waarvan hij in 1807 als kapitein commandant wordt; tenslotte blijkt dat hij in 1810 als kolonel commandant is geworden van het "*125e régiment d'infanterie de ligne*".

De brieven zijn in het Nederlands gesteld en in hoofdzaak gericht aan familieleden. In zijn jonge jaren schrijft Wagner regelmatig aan zijn ouders, zoals in 1793 en 1794. Uit zijn brieven uit die tijd laten wij enkele fragmenten volgen om de sfeer van het krijgsmansleven uit die tijd te typeren.

Teeder Geliefde Ouders!

.....
*Ik bevind mij thans door Gods oneindige bescherming nog vris en gezond ... wij waaren rustig tot dinsdag den 27 August en waaren vroolijk en vergenoegt dog op den voor genoemden dag des morgens om 6 uren mij staande te wassen hoorden ik aan onsen regter vleugel drie allarm schooten losgaan dewelke ons in 't eerst verbaasde om reeden dat wij dagten dat de vijand onse voorposten had overrompeld en reeds den voorgenoemden vleugel accateerde ons geheele Camp stond in een oogenblik onder de Wapens en Wij hoorden een geweldige canonnade aan onse voorposten 2 escadrons van thuil van Seroskerken eilden derwaards ... de Keyserlijken sneeden hun de pas af en hakten een geheel Regiment (niet tegenstaande sy hun met gevoude handen omgenaade badden roepende o' Mon Dieu ! pardon ! pardon !) alle sonder een krijgsgevangen te nemen in de pan en namen hun nog 2 schoone 6 ponders en 2 „ 12 ponders af....
God heeft ons wonderlijk bewaard want na so een hevige attake gehad te hebben wij seer weinig doodden. de fransen schooten allemaal te hoog en ook hunne artelarie is so goed niet meer want de besten van hun sijn dood, en nieuwlingen verstaan dat werk so goed niet. Lieve Ouders! Sijt maar gerust siet daar Uw Kind weeder door gods goedertierenheid geret God is mijn God! Mijn helper mijn Heer en sou mijn Ziel dan laag genoeg geplaats sijn van niet op sijne goddelijke bescherming te betrouwen.*

Neen! Eeuwig sal ik sijnen naam groot maaken.... Moeder! Schrijft mij dat haar Ed Mevrouw van Doorn gesproken heeft en dat haar Ed dagt dat ik reeds officier was... of mijnheer eens aan mijn Generaal wilde schrijven en mij recommandeeren ... en nu is er een officier van ons dood geschooten...

Even trouw als de jongeman Wagner aan zijn "Teeder Geliefde Ouders!" schrijft, even trouw schrijft de 42-jarige colonel Wagner in 1812 aan "*Beste Lieve Dientje*", zijn echtgenote. Een klein bundeltje met vertederende brieven laat ons voelen wat er omgaat in het hart van een Hollander in de Russische steppen. De brieven zijn wederom in het Nederlands gesteld, het adres evenwel en uiteraard in het Frans:

a
Madame Wagner née Albers
Epouse du Colonel du 125 Regt
de Ligne

a
G o r c ú m
Departem des bouches
dela meuse
===

Soms is de adressering voorzien van een rood lakstempel met de trotse keizerlijke adelaar. De inhoud van de brieven, waaruit wij enkele passages excerpieren, spreekt voor zichzelf.

Bremen den 5 Julij 1812

Beste Lieve Dientje.

gelijk ik verwacht had is het geschied onze Marsch is veranderd en wij arriveren volgens bijgaande Marsch route den 27 dezer te Stettin. aldaar mijn Beste hoop ik een brief van U.. te vinden volgens gewoon adres maar. poste restante... wij hebben veel regen en slegten weg op Marsch gehad hetwelk mij veele zieken heeft veroorzaakt. anders heb ik geen klagen overden geest van mijn volk... de général de divisie heeft mij een best certificaat gegeven waarin ik zeer geflateerd word, in duitschland is men niet meer zo goed als voorheen, men wijst ... een kamer en bet aan, en daar na kan men zijn fortuyn zoeken ... alles is hier... duur... ik heb van Hoeij adjudt effectif gemaakt ... Bram is een brave jongen die onverbeterlijk oppast ... ik druk U.. en de onze duyzende malen in gedagten aan mijn hart ... en gelooft dat ik onveranderlijk ben

*geheel Uwe
Wagner
.....adieu*

Uit documenten uit het archief van het Franse Ministerie van Oorlog blijkt dat colonel Wagner reeds elf "*campagnes*" achter de rug heeft. Op de "13e" van de 8e van 1794 heeft hij een "*Coup de feu à la hanche droite*" (een schot in de rechterbil) en op de 19e van de 8e van 1799 een "*Coup de feu à la tête*" moeten incasseren.

Het is nu 12 Julij 1812. De volgende zomer zal hij niet meer zien. Heeft hij hiervan een voorgevoel? Weer, slechts een week na zijn vorige brief, schrijft hij aan zijn:

Beste Lieve Dientje!

mijn regiment gedraagt zich zeer goed ik heb geen desertie of achterblijvers maar wel veel zieken veroorzaakt door het natte weder. ik weet noch niets verder van onze bestemming af. .

de officiers die getrouwd zijn kunnen volgens zeggen een gedeelte van hun tractmt aan hunne vrouwen doen betalen door de commissarissen van oorlog alwaar deze zich bevinden. ik geloof niet als dat wij geld zullen bekomen wanneer wij het grondgebied van 't Rijk zullen hebben verlaten, ergo is het goed, en ik zal zo veel U laten geworden als ik maar kan adieu mijn beste god zij met U en de onzen. Schrijft mij hoe 't onze Lieve Kinderen maken Zorgt vooral zij braaf leven....

eeuwig Uwe Wageneradieu

Tussen bovenstaande en de volgende brief ligt een klein vodge papier. Het handschrift en de signatuur eronder van Wagner zijn virieler. Men hoeft geen grapholoog te zijn om te onderkennen dat in de schrijfwijze van de L van Lieve Dientje liefde en passie spreekt. Heeft hij in een opwelling gehandeld? Hoe dan ook, lieve Dientje zal met het vodge papier zielsgelukkig zijn geweest.

voor mijn Lieve Dientje

tot aan koop van een douillet (= gewatteerde mantel) en te beschouwen als een present van haaren

WAGNER

f 100 - -

Colonel Wagner doet overigens zichzelf ook niet te kort. Tussen de brieven in ligt een ander vodge papier dat de signatuur draagt van een Russische wijnhandelaar, een zekere *Alexandrovich* die als wijnkenner perfect de Franse taal beheerst. Hij confirmeert dat "*pour compte du général Wanner*" (psychologisch goed gezien van Alexandrovich om de colonel Wagner te promoveren tot *général Wanner*) geleverd heeft

"huit (8) bouteilles de vin "Chateau Nargot" à 4 Roubles la bouteille = 32 Roubles, et 8 bouteilles de vin francais au prix de 2 Roubles 50 cop. = 20 Roubles ; en tout 52 Roubles."

Intussen schrijft de colonel vanuit Stettin den 29 Julij 1812 aan:

Mijn waarde en beste Dientje, ik heb den Uwen vanden 14 en 18 dezer in volmaakten welstand alhier ontfangen...

ik heb noch verschoten aande général devaux voor een paard f 600 franken ... geld leenen is een bedroefde zaak men komt altoos slegt weg en dikwerf kan men het onmogelijk weigeren dan ik zal zien het weder te bekomen ... ik heb omtrend nog f 600 -- Hollands in kasse... danst den Lieven frits nog, en ziet hij noch naar Zijn papa ... drukt ze alle aan Uw braaf moederlijk hart, voor hem Uwen eeuwig Lievenden Wagner ... uit de f 600 -- die ik over heb nog een paard gekocht a f 300 -- ... dat mijn finantie weder niet verslechterd, ik zal mede zorgen, men Uwe maandelijks een half tractement overmaakt dit kan geschieden ... nog een adieu.

Terwijl de colonel Wagner met zijn 125e Régiment oprukt naar *Smolensk(a)*, nemen wij even een kijkje in huize Wagner in Gorkum. Uit de correspondentie blijkt dat "Lieve Dientje" en haar kinderen in Gorkum slechts een tijdelijk onderdak hebben gedurende de afwezigheid van

“Eeuwig geheel Uwe Wagner”. Zij zijn gelogeerd bij "*monsieur Sebel, docteur en medecine*" en uit alles blijkt dat het gezin er zich echt thuis voelt. De verstandhouding onderling is bijzonder goed. Wij laten de kinderen onderling aan het woord:

Op de verjaardag van
mijn
Geliefde broeder B: J: Wagner (allemaal
sierlijke
krulletters)

Geen gebruik is bij de menschen
Dunkt mij broederingesteld
Beter dan elkaar te wenschen
Als het een verjaardag geldt
Dan kan wij zoo regt bespeuren,
Hoe men over iemand denkt,
Dat moet heden ook gebeuren;
Hoor wat wensch uw broeder schenk,
God laate u een aantal jaren;
Vele jaren nog bij mij
Wil uw hart aanhoudend sparen;
Voor verdriet hoe kleen het zij,
Boven all' wensch ik u mijn waarde
Dat gij nooit gezondheid derft, (hij weifelt of het
derft met een f of
v is)
Want wat is toch van heel de aarde (hoe komt zo'n
jongen er op!)
Als men zoo aanhoudend sterft
Ziek zijn broeder is tog sterven
'K heb ten minseè zoo geleerd
Neen God late w all' verwerven
Al wat U geluk verweert.
Ziedaar u verjaarwensch ontvang die van mi
Ik voeg er lieve Broeder een kleinigheid bij.

Waarde broeder !

Ued Liefhebbende Broeder
J: C. Wagner

Gorcum den 15 julij
1812

Het is geschreven met een zelfbewuste jongenshand op een pracht vel geschept papier (formaat 23 x 38 cm). Duidelijk zichtbaar is het watermerk in het vel: een jachthoorn met rijke ornamentering, waaronder de hoofdletters: V.C.

Op de achterkant van het vel is een andere jongen (er staat een soort handtekening bij van *P. Baridet*) J(an) C. Wagner gaan plagen. In wat rommelig handschrift staat te lezen:

Ziedaar daar den
groten brift(bedoeld zal zijn: brief) *van den*
groten jan
jan is niet een kleine (kleine is doorgeschrapt en vervangen door groten) *jan maar*

jan is een klingnejan (kleine jan zal bedoeld zijn).

Wij blijven - met permissie - nog even in Gorkum voordat wij straks de colonel Wagner bij Witebsk ten grave gaan dragen. Wat ons interesseert, ja intrigeert is: wie en wat is nu eigenlijk die "*Lieve Dientje*".

Veel weten wij niet van haar. Zij heette met haar mooie naam "*Bernardina*" Albers. Ze kwam in *Deventer* ter wereld op *5 november 1780*. Ze was dus 10 jaar plus 1 dag jonger dan de colonel die op *4 november 1770* in *Oosterhout* (bij *Breda*) werd geboren. Dientje was de dochter van *Bernardus Albers* en van *Elisabeth Jacobson*. Vader Albers was "*stads-medisch dokter*" van *Deventer*. Tenslotte weten wij nog dat ons lieve Dientje op *4 januari 1853* te '*s-Gravenhage* gestorven is.

Hoe het na de dood van de colonel met zijn "*Beste Lieve Dientje*" is vergaan, houden wij nog even als verrassing in petto.

Terug naar Rusland in 1812. De winter staat voor de deur. En welk een winter! Het is nu nog *september*. Plaats van handeling:

Smolenska

Mijn Lieve beste Dientje!

(wat nu volgt was voor ons een complete verrassing omdat er in de uitgebreide correspondentie slechts éénmaal op wordt gezinspeeld:

"ik hoop het scheepje zal wel aflopen")

*Met vervoering van vreugde heb ik Uwe gelukkige bevalling vernomen, een Zoon.
Moeder en kind wel. Zulk een gelukkige verlossing, welk eene redene Van
Dankzegging..
hij is zeker reeds gedoopt....*

(de colonel gaat nu verder over tot de orde van de dag)

Wij bevinden ons zedert enige dagen in de voorstad alhier gecantonneerd. Smolenska moet noch voor eenige weken een schone en trotsche stad geweest zijn. Tansch ziet men slegt(s) de overblijfsels van antique prachtige gebouwen en kerken alle met kopere daken belegt geweest zijnde niets is gespaard gebleven voor het al vernielend vuur, de nieuws papieren hebben U bericht gegeven van de bataille die de verovering dezer stad ten gevolgen heeft gehad, die beschrijving is strokende met de waarheid, en duyzende van Lijken bedekken heden noch het slagveld Basta... Grevenstein is ... overleden ... Lees, ik blijf zo taai] als een aal ... groei ik als een kool en eet ik als een wolf ... jammer dat deze zo eertijds prachtige stad zo finaal is afgebrand, anders was er wel gelegenheid geweest om overheerlijk bond redelijks prijs te koopen, men moet nu zien als wij te Moskou komen hoe 't daar ge legen is, en kan ik wat goeds krijgen ... best bond of het koste wat het wil....

(het wordt een ellenlange brief, de langste uit de hele correspondentie; het is voor het laatst dat hij de kans krijgt een echte brief te schrijven; de overige, de laatste, zijn nog slechts krabbels)

Adieu beste ... deze bij brokken geschreven brief ... ik moet eindigen

Gode bevolen

geheel Uwe Wagner

duyzend Zoentjes aan onze lieve Kindertjes.

Zoend tederlijk voor mij Uwen jong geboren Schrijft mij wanneer hij Zijnen eersten onschuldigen L a c h heeft doen blijken, dezen moet voor mij wezen. Zoend hem dan hartelijk en zegt als dan dezen zoen, geve ik U in naam van Uwen Vader.

Deze brief uit Smolensk heeft nog een N:B: (wij zouden zeggen een P.S.), welke een brief op zich vormt. De colonel schrijft zich - voor het laatst - helemaal leeg. Hij doet wat een mens doet wanneer hij sterven gaat; graaien in het verleden...

N: B: Rozanza, is opeens verdwenen en gedeserteerd met nog twee zijner makkers, hij heeft niets meede genomen als mijne twee pistolen, gelukkig indien hij gewild had, had hij mijne paarden gemakkelijk kunnen stelen, hij behoefden slegts eenige schreden in het bosch te gaan en alle na sporing was vrugteloos geweest, nooit geen uitlanders meer voor oppassers, mijne rijpaarden maken het goed, maar Liesje, het beste van alle dat lieve dier is even zo vet, en dartel als te Groningen de vier koetspaarden die ik te Groningen had zijn dood

(hieruit mogen wij concluderen dat het gezin van colonel Wagner oorspronkelijk in Groningen gedomicilieerd was)

van de vijf (paarden) die ik opgedaan had zijn er twee gestorven ... behoef ik slegte inlandsche paarden die niets kosten, goede paarden zijn hier niet, voor een onzer mede gebragte paarden is het geen moeite 1000 Louis te bekomen.

Bram past excellent wel op Kuckenius logeerd en eet met mij en schikt zich bisonder wel. Van Hoeij is algemeen bemint, diend met ijver, en voldoed in alle opzichten. Pasqué is een Slaapmuts, nog iets de sousLieut Mollinger is op mijn voordragt Eerste Lieut geworden. Zederd 12 Julij LL laat Sebel (d.i. de gastheer van Lieve Dientje) dit aan zijn vader schrijven, dit zal de oude man plaisir doen, hij moord te Kampen en is gepensioneerd.

(een bijzonder sympathieke trek van de colonel: anderen blij maken en gelukkig zijn als hij anderen gelukkig kan maken...)

De correspondentie nadert het einde. Er resten nog één kort briefje en een strookje papier met krabbels.

Het laatste briefje....

Smolenska den ii october 1812

Waarde Dientje! Ik ben gezond!

(dat "ik ben gezond" klinkt als een hoera-geroep na de onstuimige belevenissen van de voorbije tijd!)

... en bij aldien den winter eens regt begint. Zo belet de sneeuw alle correspondentie en wij zullen ons lang moeten getroosten met het beste te hopen. zonder iets van den anderen te kunnen vernemen mij millen echter het beste veronderstellen.

Napoleon, die zo gelukkig is, zal voor zijne troepen voor dit maal geen te hart jaargetij te vrezzen hebben

adieu Gode bevolen. Zoend duyzende malen alle onze Lieve Kindertjes voor mij die eeuwig is

Uwen altoos Liefhebbende

WAGNER

.... adieu

Mijn thee op zijnde heb ik een 1/2 pond gekocht a 8 guldens hollands ... nog eens vaart alle Wel.

De laatste krabbels (ongedateerd):

... Zederd de revu van den Keyzer mij dunkt het Corps officieren kan te vreden wezen...

ik weet nietwmaar de Capt. Evers zich ophoud dan zal er mij naar informeren, général Heijligers is hier gepasseerd moet naar Moskouw, ik heb hem niet gesproken, overste dumoulin wel

adieu

(adieu is onderstreept)

Het doek valt....

een ijzige stilte ... en dan een klein half jaar later....

Op "23 mensis Martij Anno 1813" schrijft *Fr(ater) Carolus Szefferszy*, vice-curator van de Minderbroeders (*Ordinis Minorum*) van Vader Franciscus (*Patris Francisci*) te Witebsk (*Vitebsiensis*) op een grauw vel blauw papier - in het Latijn -

Omnibus et Singulis quorum interest aut quomodolibet interesse poterit, notum testamentumq(ue) facio in Libro Mortuorum id, quod sequitur reperivi.-

(Aan allen en een iegelijk wien het aangaat of op enigerlei wijze kan aangaan, maak ik bekend en getuig bij dezen dat in het Doodenboek dat wat volgt door mij werd aangetroffen.-)

Anno Millesimo Octingentesimo Decimo Tertio Menses Martij Die decima quinta Veteris Stilli Novi vero Vigesima Septima Die ...

(In het jaar Duizend Achthonderd Tien Drie van de Maand Maart op de Dag tien vijf van de Oude Stijl, van de Nieuwe Stijl evenwel op de Dag Twintig Zeven ...)

MD Fredericus Wagnee' Tribunus Peditum Exercitus Imperii Gallici Regimenti 125, Dies Natus fuit Die Quarta Novembris Anna Millesimo Septingentesimo Septuagesimo D'Oosthout. . .

(Mijnheer Fredericus Wagner Commandant van het 125e Regiment Infanterie van het Keizerlijke Franse Leger, de Geboortedag is geweest op de Vierde Dag van November in het Jaar Duizend Zevenhonderd Zeventig te Oosterhout...)

*Ultimum vitae Suae Terminum Vitebici Clausit,
et ibidem cum Solemnitate Sepultus in Coemeterio
ad Sanctissimam Trinitatem Kudzinovicensi.*

(Zijn laatste levenseinde heeft hij afgesloten te Witebsk en hij is daar plechtig begraven op het kerkhof van Kudzinof (van de kerk toegewijd) aan de Heilige Drievuldigheid.)

In de doodsacte is geïmpregneerd een zwart zegel, waarin de afbeelding van de heilige Franciscus met het Christuskind op de arm. Het in het Latijn gestelde randschrift luidt: *Sigil(lum) Tituli Eceles(iae) Vitebsc(iensis) Fratrum Bernardin(orum)*. Zegel van de titel-kerk te Witebsk van de Broeders van de heilige Bernardus.

Ten besluite diene vermeld dat op de terugtocht uit *Moskou* het tot een treffen kwam met de Russen bij het oversteken van de *Beresina*. Hierbij werd colonel Wagner gewond en kwam in krijgsgevangenschap. Hij overleed in een hospitaal te Witebsk.

Zoals de doodsacte vermeldt werd hij onder klokgelui "*cum solemnitate*" (plechtig) begraven. Er is nog een ander, eveneens in het Latijn gesteld document door dezelfde vice-curator eigenhandig geschreven en gesigneerd, waarin wordt verklaard dat o.m. voor het luiden der klokken (*pulsu Campanarum*) en voor een niet gebruikelijke tombe (*pro Tumba nec usu*) de somma werd betaald van "*Rublones Argenteos in unum Viginti Quatuor*" (vierentwintig zilveren roebels ineens). De helft ervan was bestemd "*pro anima MD Frederici Vagnée*" (voor de zielerust van Mijnheer Fredericus Wagner).

Lieve Dientje was 32 jaar oud toen de "*altoos Lief hebbende*" colonel Wagner stierf.

Andermaal zouden weer de klokken luiden, nu voor "*Lieve Dientje*" zelf toen zij hertrouwde met ene Heer *Schouten*, eveneens kolonel en Plaatselijk Commandant van Deventer.